

Sinergija novinarstva i dokumentarnog filma

Tomašić, Sven

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:483607>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-20**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

Sveučilište Sjever

Završni rad br. 143_NOV_2019

Sinergija novinarstva i dokumentarnog filma

Sven Tomašić, 1426/336

Koprivnica, rujan 2019. Godine

Prijava završnog rada

Definiranje teme završnog rada i povjerenstva

ODJEL	Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo		
STUDIJ	preddiplomski sveučilišni studij Novinarstvo		
PRISTUPNIK	Sven Tomašić	MATIČNI BROJ	1426/336
DATUM	27.8.2019.	KOLEGIJ	Zajednički prilog: TV EMISIJA
NASLOV RADA	Sinergija novinarstva i dokumentarnog filma		
NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU	Synergy of Journalism and Documentary		
MENTOR	Sead Alić	ZVANJE	prof. dr.
ČLANOVI POVJERENSTVA	1. doc. dr.sc. Željko Krušelj		
	2. doc. dr. sc. Lidija Dujić		
	3. prof. dr. sc. Sead Alić		
	4. doc. dr. sc. Nikša Sviličić		
	5. _____		

Zadatak završnog rada

BROJ 143_NOV_2019

OPIS

Određiti posebnosti novinarstva u doba multimedije i suvremenih digitalnih oblika komunikacije. Detektirati ulogu i mjesto dokumentarnog filma u suvremenoj medijskoj industriji, ali i u procesima edukacije.

Istražiti mogućnost poveznice u video novinarstvu odnosno video novinaru

Na primjeru jedne udruge pokazati specifičnosti novinarskog i filmsko-dokumentarnog pristupa

Opisati proces rada na odabranoj temi dokumentarnog filma, te specificirati novinarske segmente rada na dokumentarnom filmu.

Predstaviti bitne stavove literature o ovoj temi

Izraditi dokumentarni film koji će biti dio cjelokupnog završnog rada

U zaključku sugerirati moguću budućnost i ulogu novinara i novinarstva u proizvodnji dokumentarnih filmova.

ZADATAK URUČEN 27. 8. 2019

POTPIS MENTORA

SVEUČILIŠTE
SIEVER

Sveučilište Sjever

Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo

Završni rad br. 143_NOV_2019

Sinergija novinarstva i dokumentarnog filma

Student

Sven Tomašić, 1426/336

Mentor

Sead Alić, prof. dr. sc.

Koprivnica, rujan 2019. godine

Predgovor

Zahvaljujem profesoru i mentoru Seadu Aliću, kao i obitelji na potpori te udruzi Put prirode na informacijama i materijalima za dokumentarni film.

Sažetak

U ovome završnom radu pojašnjeni su početci dokumentarnog filma i njegov razvoj do samog vrha ljestvice filmskih žanrova. Ukratko su opisani razlozi zbog kojih je dokumentarni film žanrovski miljenik publike, budućnost dokumentarca u kontekstu spajanja novih medija i video novinarstva te načini na koje multimedija pomaže u izradi novinarske vijesti. Na primjeru dokumentarnog filma koji sam pripremio uz završni rad, pojasnio sam proces izrade dokumentarca – od ideje i sinopsisa, skupljanja materijala, pisanja tekstova, do montiranja i postprodukcije. Za rad je veoma bitna neprofitna udruga „Put prirode“ kao glavna vodilja i inspiracija za dokumentarni film.

Uz tekstualni dio završnoga rada, priložen je dokumentarni film na CD-u.

Ključne riječi: dokumentarni film, multimedija, video novinarstvo, udruga „Put prirode“

Summary

This final paper clarifies the beginnings of documentary filmmaking and its development up to the very top of the genre of film genres. The reasons why the documentary is a genre favorite of the audience, the future of the documentary in the context of the merging of new media and video journalism, and the ways in which multimedia helps to produce news stories are briefly described. Based on the example of a documentary I prepared with my final thesis, I explained the process of making a documentary - from the idea and synopsis, to collecting material, to writing texts, to editing and post-production. Very important for the work is the non-profit association "The Way of Nature" as the main guideline and inspiration for the documentary.

In addition to the textual part of the final paper, a documentary is included on the CD.

Keywords: documentary, multimedia, video journalism, Association "The Way of Nature"

Sadržaj

1.	Uvod	1
2.	Općenito o dokumentarnom filmu	2
2.1	Počeci dokumentarnog filma	3
2.2	Komercijalizacija dokumentaraca	3
2.3	Svrha dokumentaraca, edukacija ili novac?	4
3.	Multimedijsko novinarstvo	5
3.1	Općenito o novim medijima	6
3.2	Novinar danas	7
3.3	Video novinarstvo	8
3.4	Što se servira publici	9
4.	Općenito o udrugama	10
4.1	Udruge kao reakcija društva	10
4.2	Neprofitne udruge	11
4.3	Profitne udruge.....	11
4.4	Kreacija kulture kroz udruge	12
4.5	Odnos dokumentarnog filma i udruga	12
4.6	Multimedijske udruge.....	13
5.	Udruga „Put prirode“	14
5.1	Povijest i projekti udruge.....	15
5.2	High Grounds Festival.....	16
5.3	Multimedijska izložba studenata SS.....	17
6.	Procesi izrade dokumentarca	19
6.1	Priprema materijala	19
6.2	Glavna produkcija i montiranje.....	20
6.3	Evaluacija projekta.....	21
7.	Zaključak.....	23
8.	Literatura	25
9.	Popis slika	26

1. Uvod

Dokumentarni film je grana filmskog područja koja je zaslužna za globalnu edukaciju publike, uistinu kvalitetan spoj igranog filma i realnih životnih situacija koje donose multimedijски proizvod na tržište. Publika voli kad se nudi filmski žanr koji ima u sebi stvarne događaje s kojima se može poistovjetiti. Uz edukacijski i kulturni značaj, često se dokumentarni film kreira i pomoću dramskih i igranih elemenata koji daju dinamiku i zanimljivost samom sadržaju.

Kako je tehnologija otvorila vrata novim mogućnostima kreiranja i prenošenja informacija u raznovrsnim oblicima uz pomoć medija, tako je došlo do zasićenosti sadržaja. Medijske i filmske kuće uporno traže rješenja kako da za što manje novca stvore neki novi hibrid koji će biti zanimljiv publici. Dokumentarni film je uvijek dobar početak i kostur novog hibrida *infotainmenta*. Dokumentarci sadržavaju i realne i fiktivne dijelove koji lako postaju alat za stvaranje novih senzacija. Savršeni primjer jest mini serija HBO-a „Černobil“. U pet epizoda, serija je osvojila cijeli svijet i na najpoznatijoj *rating* stranici IMDB osvojila prvo mjesto. Pomno istraženi događaji prikazani su u najboljem izdanju autobiografskih dramskih okolnosti. Savršena je to formula. Redatelj treba određeno vrijeme proučavati društvo te zaključiti što društvo traži, čega se zasitilo i treba li novih, ne toliko poznatih životnih tema.

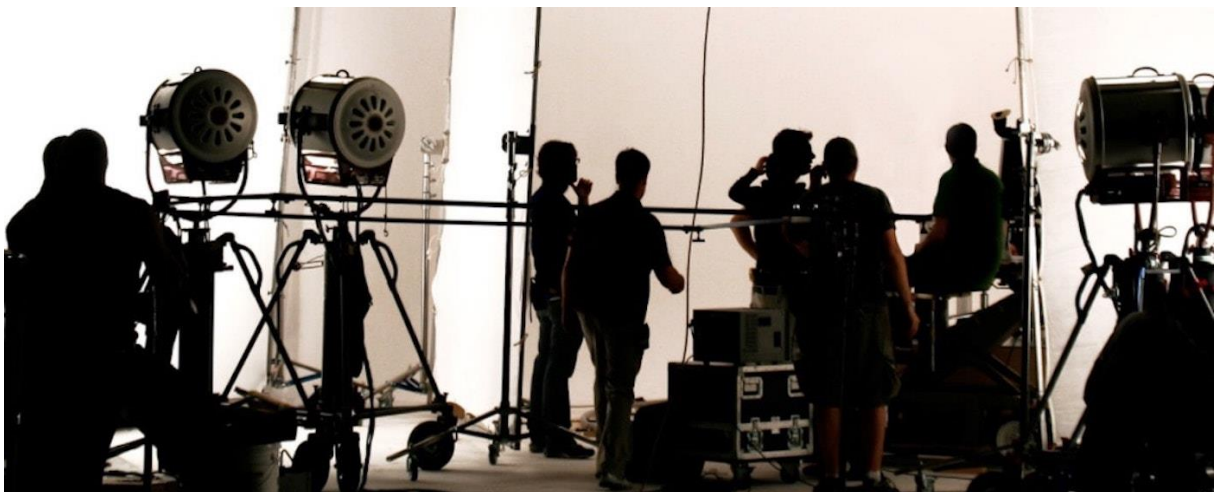
Ja sam se u kreiranju dokumentarnog filma odlučio za neprofitnu udrugu „Put prirode“ koja svojim sadržajima i kreacijama iznenađuje mnoge. Usto što sam djelujem u toj udruzi, smatram da je važno približiti publici vrijedan rad udruge i njezine inovativne projekte koji gledatelju mogu biti pokretač. Jedina je razlika što u mojem dokumentarcu nema dramske glume, nego je sve zadržano na uobičajenom novinarskom pogledu na televizijski medij. Smatram da je važno pokazati samu srž udruge te njezinu ulogu u društvu i kulturi.

2. Općenito o dokumentarnom filmu

Dokumentarni film je filmski žanr koji proučava i prikazuje stvarne događaje. Svrha dokumentarnog filma jest edukacija, znanstveni pogled na određenu životnu okolnost te spoj znanja, činjenica i glume. Ponekad dokumentarni film može dodirivati dijelove igranog filma u spoju dramskih i igranih polja filma nazvanom doku-drama. Odluka je na redatelju, scenaristu kako on želi ostvariti film. Sam odabire hoće li to biti čisti dokumentarni film ili mješavina više filmskih žanrova.

Naziv dokumentarni film prvi je upotrijebio britanski redatelj J. Grierson, pošavši od francuskoga naziva *documentaire*, kako su se nazivali putopisni filmovi. Glavna težnja jest da se od događaja stvori filmski dokument. S obzirom na sadržaje, najpoznatije su vrste dokumentarnog filma putopisni, antropološki, obiteljski, znanstveni, arhivski, kompilacijski i reportažni film, a granično su područje roda obrazovni (nastavni, popularno-znanstveni, znanstveni i instruktivni) te promidžbeni, reklamni filmovi.

Što se tiče samog tijeka kreiranja dokumentarca, redatelj mora proći određene faze prije produkcije. To su rekonstrukcija događaja, metoda skrivene kamere radi boljih i realnijih kadrova, anketa i intervjui, prateće kamere radi više kvalitetnih kadrova te samo prikupljanje već gotovih dokumenata (fotografije, tekstovi, stare snimke itd.).

Slika 2.1 Set za snimanje

2.1 Počeci dokumentarnog filma

Dokumentarni film javlja se već u počecima kinematografije. Braća Lumiere prvi su se počeli koristiti pojmom dokumentiranja kadrova. U počecima se zvao činjenični film ili registracija nekog događaja, a poslije je zadobio elemente reportažnog i putopisnog te na kraju filmskih novosti. Nakon Prvoga svjetskog rata dogodio se veliki prirast dokumentarnih filmova te su autori R. J. Flaherty i D. Vertov svojim antropološkim i socijalno-analitičkim filmovima veoma pridonijeli dokumentarnoj sceni.

Kako je tehnologija poslije rata sve više napredovala, tako su se razvijale mogućnosti što se tiče performansi samog filma, od zvučnih efekata pa sve do produkcijskih poboljšanja koja su znatno utjecala na dokumentarno stvaralaštvo. Sredinom 20. stoljeća dogodila se velika komercijaliziranja dokumentaraca diljem svijeta.

2.2 Komercijalizacija dokumentaraca

Sve što publika doživljava kvalitetnim i inovativnim, više će se i distribuirati. Poslije Drugoga svjetskog rata ljudi drukčije gledaju na život i samo postojanje. Rabe se mnoge nove naprave i alati koje će olakšati način života. To se odrazilo i na umjetnost. Od avangarde pa do realizma i prosvjetiteljstva, osvježeni su mnogi pravci koji su presudni za filmske rodove. Trebao je to biti velik preokret u cijeloj filmskoj industriji, osobito u dokumentarnoj.

U ratno doba nastalo je mnogo dokumenata i životnih okolnosti koje su trebale biti dokumentirane i prikazane javnosti. Bila je to prigoda za dokumentarni film zbog njegove težnje istinitosti i realnosti. Tijekom godina mnoštvo dokumentaraca bavilo se različitim sferama egzistencije te je publici dokumentarni film sve više odgovarao. Počeli su ga cijeniti i tako je dobio priliku biti jedan od najpoželjnijih filmskih rodova. „Svaki dokumentarac ima svoj poseban glas. Kao i svaki govorni glas, i svaki kinematografski glas ima svoj stil ili zrno svega što djeluje kao potpis ili otisak prstiju. To svjedoči o individualnosti filmaša ili direktora ili, ponekad, u odlučujućoj moći sponzora ili kontrolne organizacije.“ (Nichols 2001: 99)

2.3 Svrha dokumentaraca, edukacija ili novac?

Kada nešto procvjeta, velika je vjerojatnost da će to ljudi i iskoristiti. Tako je i bilo u 20. stoljeću kada je dokumentarni film doživio uzlet i popularnost. Sve se više prikazivao dokumentarni žanr, a nerijetko je dolazilo do zasićenosti sličnim dokumentarcima. Filmska industrija vodi se profitom, stoga nije čudo da pretjerana edukacija i informiranje može imati i negativne učinke. U komercijalnome sektoru često nastane prenapučenost sadržaja, ljudima se nudi previše proizvoda te oni sami ponekad ne znaju što odabrati.

„Iz uvjeravanja se naglasak prebacuje na izraz. Ono što se izražava je osobna perspektiva proizvođača i jedinstveni pogled na stvari. Ono što ga čini dokumentarističkim jest to što ta ekspresivnost ostaje povezana s prikazima o društvenom, povijesnom svijetu koji su upućeni gledateljima.“ (Nichols 2001: 14)

Tako je bilo i s dokumentarcima. Više nije bila glavna formula reportažne istine, nego je u dokumentarni film prodirao igrani i dramski filmski rod. Dokumentarci su trebali privući i zabaviti publiku. Pronaći istinite i zanimljive događaje bilo je sve teže jer se sve već dokumentiralo i podijelilo s javnošću. Čovjek bi se mogao zapitati radi li se sve to samo radi zarade ili ima nešto i u globalnoj edukaciji, za bolju sutrašnjicu svih nas.

„Filmski tvorci često se privlače dokumentarnim načinima prikazivanja kada nas žele dovesti u pitanja ili pitanja koja se odnose izravno na povijesni svijet koji svi dijelimo. Neki će naglasiti originalnost ili karakterističnost vlastitog načina gledanja na svijet: vidjet ćemo svijet koji dijelimo oplemenjen određenom percepcijom o njemu.“ (Nichols 2001: 14)

3. Multimedijsko novinarstvo

Kako u filmskim rodovima, tako i u novinarstvu postoje žanrovi koji objedinjuju najkvalitetnije dijelove cjeline. Novinarstvo je doživjelo najveću komercijalizaciju kada je zaživio internet. Zasigurno je publici velik šok bio spoj dokumentiranosti i igranoga filma, a kako li tek analitičko novinarstvo sa svim svojim granama! Multimedija je spoj svih prijašnjih medijskih znanja sa suvremenom tehnologijom koja je svakim danom sve razvijenija. Također, ona je kombinacija više tipova pojedinačnih medija, spojenih u cjelinu. Društvo se počelo masovno služiti novim medijima zbog lakog i brzog pristupa, zbog činjenice da se do informacije dolazi brže nego ikad. Internet je spojio cijeli svijet, omogućio da svaka informacija bude dostupna svima. Svi smo mi u jednoj velikoj tehnološkoj bazi podataka koja omogućava napredna znanja i vještine vezane uz tehnologiju. Tako i multimedija pruža sferu znanstvenih polja koja ujedinjuje sve druge medijske sektore i spaja ih u cjelinu koja publici najjasnije prezentira sadržaje.

„Promatrajući povijest razvoja medija, čini se da se gotovo svako uvođenje novih tehnologija na području komunikacije nazivalo revolucijom. Tako jedni početak digitalne revolucije poistovjećuju s početkom informacijskoga doba i izumom mikroprocesora, a drugi smatraju da je ona započela još 1990-ih širom upotrebom interneta.“ (Krajina 2008: 941)

Danas se novinarstvo uistinu promijenilo. Novi mediji utječu na srž novinarstva. Danas bilo tko može sudjelovati u kreiranju sadržaja. Bitno je ispuniti norme koje zahtijevaju da se poštuje kodeks informiranja. „Vrijeme velikih promjena rezultiralo je jednom potpuno novom i dosad nepoznatom formom kao što je građansko novinarstvo. Ujedno, upravo uslijed konvergencije koja se događa među medijima, nastaje i jedan potpuno novi pojam, a to su participirajući mediji.“ (Mučalo 2008: 51)

Participirajući mediji omogućavaju da korisnik u bilo kojem trenutku da svoj *feedback* svijetu. Prije je komunikacijski model funkcionirao na bazi jedan prema jednome. Danas je na bazi – svi prema svima. Blogovi i *online chatovi* početkom 21. stoljeća idealan su primjer multimedijiskoga komuniciranja. Pomoću teksta te audio i video animacija ljudima je omogućeno komuniciranje na sve ljudske podražaje. Sve je to donio spoj interneta i multimedije.

Slika 3.1 Snimanje

„Korisnički su sadržaji „provalili“ na internet svom snagom 2005. godine, zahvaljujući upravo tehnološkom razvoju. Jednostavno rukovanje digitalnim zapisima (audio, video), brojni *softwarei* te besplatni medijski prostor u *cyber spaceu*, bili su jedinstvena prigoda, osobito za mlađu populaciju, za kreiranje vlastitog medijskog svijeta.“ (Mučalo 2008: 52)

3.1 Općenito o novim medijima

Medijski smo spojeni na svim razinama i uistinu je teško biti neinformiran. Novinarstvo je napredovalo do te mjere da se mnogi stručnjaci pitaju ima li smisla biti toliko obuhvaćen informacijama. Internet nam je otvorio vrata koja su ulaz u doslovno sve. „Razloge širenja sudjelovanja “običnih” građana u svijetu razmjene i/ili kreiranja svih vrsta informacija, Bowman i Willis /7/ svode na tri velike skupine: (1.) informirati i biti informiran, (2.) zabaviti i biti zabavljen i (3.) kreirati.“ (Mučalo 2008: 52)

Za sudjelovanje u medijskom svijetu bila je prekretnica kada su velike medijske kuće omogućile konzumentima da oni sami postanu dio novinarskog svijeta. Pasivni konzumenti postaju odjednom aktivni konzumenti. Informacija, tema, šokantnih priča ima na planetu toliko mnogo da novinari ne mogu skupiti sve u redakciji, stoga je omogućeno svima da stvaraju sadržaj. Zapravo je cijelo društvo jedan veliki živ medij. Općenito je društveno novinarstvo nastalo kao reakcija na nemoć u državi, većinom u terorističkim napadima gdje je masa svjedočila događajima koji su u sekundi mogli završiti javno. Npr. teroristički napad u Londonu ili na Svjetski trgovački centar u New Yorku. Društvo je samo sebi čuvar koji kako reagira, tako i aktivira svoje procese.

3.2 Novinar danas

Glavna razlika između novinara danas i nekad jest da je prije novinar bio nužno specijaliziran za jednu funkciju obavljanja medijskog posla, a danas novinar mora znati sve. Novinar fotografira, snima, piše, objavljuje sadržaj i često je sam sebi urednik. Prije je to radila cijela redakcija. Novinaru je multimedija omogućila spoj svih sektora medija u kratkom vremenu. Nerijetko istina ne preuzima ulogu koliko senzacija i sama tema. Stoga, novinar treba biti medijski pismen čovjek koji zna prepoznati pravi događaj i u kratkome roku pretvoriti tekstualni sadržaj u multimedijску formu.

Kako svatko ima pristup tehnološkim alatima, tako se često gubi razlika između profesionalaca i amatera. U današnje vrijeme kreativno dijete mobitelom može napraviti umjetničko djelo – od audio i video sadržaja, pa sve do reportažnih žanrova. Odgovor na to je digitalizacija. Lakoća stvaranja multimedijskog sadržaja omogućila nam je svima kreaciju javnog sadržaja koja ujedno može biti i profesionalna.

„Stalni napredak u digitalnoj tehnologiji znači da novinari koji se bave zagovaranjem također imaju sve veće mogućnosti da rade sami. Društveni mediji pokreću ovu promjenu: bilo da je riječ o Facebooku ili Twitteru za objavljivanje posljednjeg djela ili pak korištenju web mjesta za crowdfunding radi prikupljanja sredstava za određeni projekt snimanja filma.“
(Charles 2013: 390)

3.3 Video novinarstvo

Pojavom televizije pristup i brzina informiranja uvelike su se promijenili. Čovjek više nije trebao fizički kupiti tiskovinu, nego je kod kuće upijao medijske informacije na televiziji. „Televizijska formula izvješćivanja i dalje se držala određenih tiskovnih formi, ali je ponudila skroz novi pristup shvaćanja informacije audio i vizualnim putem. To je stvorilo skroz novi pogled i shvaćanje multipliciranog kanalnog putovanja informacije.“ (Krajina 2008: 936)

„Primjer koji ilustrira promjene jest novo nastala funkcija video novinara. U digitalnoj proizvodnji vijesti mnogi se poslovi i temeljena objedinjavanju raznih funkcija („multiskilling“), što je dovelo do toga da su mnoge televizijske kuće uvele video-novinare, kojima je posao objedinio novinarske zadaće i zadaće cjelokupnih „ENG“ ekipa i montažera.“ (Krajina 2008: 939)

Kada su kreiranje medijskog sadržaja preuzeli konzumenti, izgubio se trag onoga što je bitno. Svake sekunde bombardirani smo golemom količinom medijskih informacija u kojoj se čovjek lako izgubi, ne zna i ne može shvatiti što jest istinito i bitno, a što nije. „Novinarsko zagovaranje putem dokumentarnih filmova samo je jedna od opcija koja je dostupna pojedinim novinarima i filmašima koji još uvijek strastveno vjeruju u stvaranje svijeta boljim mjestom.“ (Charles 2013: 390)

Slika 3.3.1 Novinar danas

3.4 Što se servira publici

Suvremena tehnologija i promjene koje je donijela u svakodnevnom komuniciranju omogućile su da svatko ima pravo podijeliti nešto, a također i pročitati sve što mu dođe pred oči. U virtualnom svijetu kao da ne vrijede uobičajene društvene norme. Novi mediji otvorili su publici vrata te omogućili hibridno distribuiranje sadržaja u tren oka, ponekad bez imalo odgovornosti i kritičnosti.

Glavno je pitanje što nam se točno sve servira i zašto. Svatko ima svoja pravila, ali uzmimo za primjer BBC, medijsku kuću koja je zadala univerzalne medijske norme još od 60-ih godina prošlog stoljeća. Iza svih nas stoji golema baza podataka koja svakim danom postaje sve veća. Baza koja zna sve, koja proučava funkcioniranje suvremene obitelji i kreira sadržaj na temelju analiziranog. Danas više i nije potrebno potruditi se pronaći dobar film ili seriju; ideje za filmove dolaze nama, i to iz više izvora. Publika dobiva ono što želi, sadržaj je stvoren za nju da zadovolji potrebu uživanja u medijima.

„Uz poboljšanje internetskog novinarstva, uvid publike ujedno je i temelj važnog kulturnog pomaka na platformama. BBC je posljednjih godina uložio značajne napore na poboljšanju dostupnosti osoblja za istraživanje svoje publike.“ (Miller 2009: 10)

4. Općenito o udrugama

Udruga je oblik slobodnog udruživanja više fizičkih odnosno pravnih osoba u određenu i definiranu zajednicu. Najčešće nastaje kao reakcija na državu. S povijesnoga gledišta većina najvećih udruga zauzimala se za život, slobodu, više prava i ravnopravnost. Osim što nastaju kao reakcija, udruge su često u zajednici radi privlačenja zajedničkih misli i ideja. Čovjek funkcionira bolje kad je socijalno aktivan, kad svojim djelovanjem pridonosi društvu. Udruge iza sebe najčešće imaju organizaciju, kako profitnu, tako i menadžersku. Organizacija je društveni poredak koji vodi kolektivne ciljeve, što obuhvaća planiranje i izvršenje određenog projekta. Tako i u udrugama, postoji jasni cilj za što se bore i šire. Često udruge nastaju radi ostalih ljudskih sektora koji nisu nužno borba protiv sistema i širenje određene ideologije nego profitabilne kampanje, *brandovi* itd.

„Osnovni cilj neprofitnih organizacija stvaranje je javne dobrobiti, ali njihovo djelovanje također može biti usmjereno zadovoljavanju uskih interesa svojih članova.“ (Lešić 2010: 88)

4.1 Udruge kao reakcija društva

Pravi primjer udruga i različitih organizacija pronalazimo u 80-im godinama prošlog stoljeća kada se društvo počelo liberalizirati i otvorenije misliti. Stara konzervativna pravila, poput elita rasa i spola, više nisu mogla vrijediti. Također, sve veće onečišćenje potaknulo je mnoge ekološke udruge i organizacije da se javno bore za planet Zemlju.

Udruge koje djeluju u socijalnom sektoru, poput zaštite i potpore djeci s posebnim potrebama, osobama s invaliditetom i braniteljima, često financijski podupire sama država zato što su one pozitivna reakcija društva na potrebite sugrađane. Često udruge ovise o teritoriju i ekonomiji. Neprofitne udruge u većini slučajeva teško dolaze do novca koji je nužan za njihovo vođenje.

4.2 Neprofitne udruge

Ljudi ponekad žele dokazati da novac nije prijeko potreban za vođenje određenih aktivnosti, kao što je organizacija nekog događaja ili javno raspravljanje o nekoj važnoj temi. Stoga postoje i udruge koje nužno žele biti neprofitne kako bi jasno težile svojem cilju. Ako i primaju kakav novac, to je od donacija pristaša.

Što se tiče udruge „Put prirode“, o kojoj je snimljen dokumentarac, ona funkcionira na neprofitnoj mreži volontiranja i dobrovoljne pomoći u ostvarivanju aktivnosti. Ponekad je dovoljno desetak ljudi u pripremi manifestacije.

„Rad tih neprofitnih organizacija u početku bio je poprilično autonoman te se temeljio na volonterizmu. U 80-im i 90-im godinama prošlog stoljeća uspostavljene su sistematičnije politike prikupljanja sredstava što je doprinijelo jačanju uloge neprofitnih organizacija.“ (Lešić 2010: 84)

4.3 Profitne udruge

Profitne udruge su organizacije koje na kraju godine isplaćuju svoj financijski dobitak. Ovisni su o budžetu te im je potreban za stvaranje budućih sadržaja. Većina udruga je zapravo profitna jer kroz volonterski rad kasnije se može doći i do novca ovisno o tome djeluje li udruga u komercijalnim sektorima. Teško da će se izvući zarada u zbrinjavanju napuštenih kućnih ljubimaca ili u omogućavanju prostora za mlade.

Neke vrste udruga jednostavno moraju funkcionirati same od sebe. No, neprofitne udruge pokazuju svoju moć i neovisnost o profitu i sustavu u kojem funkcioniraju. „Neprofitne organizacije postaju proaktivne u smislu iskorištavanja novih tržišnih niša, a i sve češće koriste „strategije zarađenog prihoda“, odnosno dio svog poslovanja komercijaliziraju i obavljaju na profitabilan način kao i poduzeća u privatnom sektoru.“ (Lešić 2010: 85)

4.4 Kreacija kulture kroz udruge

Jasno nam je da su udruge velik pokretač društvenih zbivanja, da su zametak različitih velikih kolektivnih pomaka. U povijesti su padale moćne vlasti zbog snage skupne civilne volje. Ponekad je potreban kolektivni bunt za pozitivne buduće događaje. „Zajednička osnova takvim organizacijama obavljanje je djelatnosti radi ostvarivanja društveno korisnih ciljeva, a njihovo djelovanje doprinosi stvaranju društvenog i socijalnog okruženja koje tada indirektno utječe na gospodarski rast.“ (Lešić 2010: 88)

Kultura se zapravo razvija evoluiranjem samog naroda, stoga je svaka promjena u društvu zapravo i promjena u samoj kulturi. Interdisciplinarni pogledi na kulturu jasno pokazuju da je društvo dinamično, svaka promjena i napredak donose na kraju mali pomak u razvoju čovječanstva. Budući da se i udruge tijekom vremena unapređuju, mogu nastati inovativne organizacije koje nadahnjuju ljude i utječu na javno mišljenje koje kreira samo društvo.

4.5 Odnos dokumentarnog filma i udruga

Budući da dokumentarni film želi predočiti publici dokumentaciju, veliku mogućnost daju mu udruge. Udruga ima najrazličitijih, vezanih uz sve grane ljudskog postojanja i djelovanja – treba samo odabrati. Dobar je primjer Woodstok, organizacija koja je promijenila svijet jednostavnom mudrom rečenicom o ljubavi i bratstvu među ljudima. I u novije doba snimljeno je nekoliko dokumentaraca o Woodstocku. Također, vrlo su zanimljive i ekološki osviještene udruge koje se bore za očuvanje našega planeta; njihov glas se čuje cijelim svijetom uz pomoć filmske industrije koja pomno bira što će servirati publici.

Prvi i bitan korak jest priprema i skupljanje informacija o tome što publiku uopće zanima. Iza kvalitetnog scenarista i redatelja stoji cijeli tim ljudi koji proučava društvo i analizira bitne informacije koje zanimaju sve nas. Tek potom na redu je prva faza produkcije, od koje je zahtjevnije odrediti pravu temu. Iz osobnog iskustva mogu potvrditi da je sam početak najvažniji. U procesu odlučivanja o čemu ću točno raditi dokumentarac, imao sam na umu otvorenost društva. Što društvo zna i želi te što mu se treba ponuditi. Tako sam odabrao udrugu koja ima veliku duhovnu podlogu i snagu da educira svoj kraj. Zanimljivo, tu udrugu u početku nisu prihvaćale Varaždinske Toplice, grad u kojemu je osnovana. No, s vremenom

se to promijenilo i pokazalo da udruga pozitivno djeluje na građane. Politički i financijski neovisna udruga „Put prirode“ svojim primjerom pokazuje Toplicama da ponekad nije potrebna moć, nego samo zanimljiva ideja koja zaživi u praksi.

4.6 Multimedijske udruge

Multimedijske udruge zauzimaju se za kreaciju i širenje multimedijskih poruka. Poruke koje osjetimo svim svojim osjetilima, drugačije djeluju na mozak. Dojmljive su pa nije ni čudo što je multimedija ušla u sve pore djelovanja. Ogledni su primjeri Sea splash platforma iz Pule i MOP Špancir – festival multimedije iz Varaždina.

Te udruge svojim djelovanjem potiču civilno društvo da se aktivira u svim područjima multimedije. Od radionica i predavanja o fotografiji, filmu, zvuku, pa sve do dj-inga, pisanja eseja, romana i dizajnerskih selekcija. Tako više nije nužno upisati i platiti određeni tečaj, uz multimedijske udruge ti su tečajevi i radionice većinom besplatni. Usto što promiču multimediju u javnosti, one potiču medijsku pismenost koja je bitna za normalno funkcioniranje u suvremenome tehnološkom društvu. Tehnološki alati uvijek mogu biti od koristi, samo se njima treba znati koristiti na pravi način.

5. Udruga „Put prirode“

„Put prirode“ neprofitna je udruga mladih iz Varaždinskih Toplica koja svojim drukčijim pogledima na život pruža društvu informacije o prirodnom aspektu življenja. Kako priroda funkcionira, koji su to fenomeni našeg planeta pa sve do psiholoških prirodnih metoda kojima se čuva zdravlje – sve su to područja kojima se bavi „Put prirode“. Različitim radionicama, predavanjima, šetnjicama, izletima i svakojakim drugim sadržajima, volonteri iz Puta prirode kreiraju i omogućuju alternativne sadržaje u Varaždinskim Toplicama. Jedan od zanimljivih projekata udruge jest otvorena knjižnica, smještena u gornjem dijelu Toplica, za koju ne morate platiti članarinu. Usto što je to posebna ideja koju ne vidamo često u gradovima Varaždinske županije, izvrstan je način za uživanje u pisanoj umjetnosti. Potiče na više čitanja u svakidašnjim životima. Također, poznata kestenijada početkom jeseni svake godine privlači sve više Topličanaca na druženje uz vatru i pečene kestene, na otvorenome u srcu grada. Kako to biva, narod je sam sebi potreban za aktivno funkcioniranje društva. Mogućnosti je mnogo, bitno je da se pojedinci udruže i kreiraju organizaciju kojom će djelovati. Tako su i mlade nade Toplica osnovale udrugu koja se trudi poticati prirodni tijek naših života.

Slika 5.1 Udruga „Put prirode“ poslije organizirane šetnje

5.1 Povijest i projekti udruge

Budući da je „Put prirode“ neprofitna udruga koja se sama snalazi za nabavu materijala koje treba za kreiranje sadržaja, ponekad je uistinu teško prikupiti donacije i sredstva za rad. Često je poslužio novac samih organizatora i kreatora udruge. Počeli su predavanjima i radionicama o temi prirode i samoodrživog načina življenja, a s vremenom je cijela priča postala kompleksnija te se sve više ljudi okupljalo oko udruge. Tijekom pet godina djelovanja udruge u društvu, doista se napravilo mnogo značajnih stvari za Toplice, za Topličance, a i šire.

Raznovrsni projekti udruge dokazali su da je društvo zainteresirano za mnoge, ne toliko popularne sadržaje. Kao primjer možemo uzeti predavanje poznatog istraživača i pseudoarheologa Semira Osmanagića, čovjeka koji je osmislio teoriju o Bosanskim piramidama. Predavanje je trajalo duže od tri sata u punoj dvorani. Zamislite koliko je takav pristup zajednici potreban, pogled na svijet iz drugačije perspektive. Dojmovi se nisu slegli dandanas. Upravo se udruga „Put prirode“ zauzima za takav pristup. Ponuditi neke druge, ne toliko poznate informacije koje namjerno nisu u velikim medijima. Većinu sadržaja provode u starome kinu Toplica. Dobro je istaknuti i niz događaja pod nazivom „Povratak prirodi“. Obuhvatio je šetnje, zajednička druženja uz objed, predavanja, izložbe i radionice. Dosad su gostovali: Krešimir Mišak, Stipe Božić, pa Silvija Kolar predavanjem o revoluciji zdrave hrane na dohvat ruke, a poslije predavanja bila je organizirana razmjena domaćeg sjemenja. Kolar je također održala predavanje očuvajmo bio raznolikost – upoznajmo životinjske saveznike u vrtu i „uspješan bio vrt unatoč klimatskoj godini“. Arheologinja Spomenka Vlahović održala je predavanje o povijesnom Josipovu hotelu iz Varaždinskih Toplica. Također je održala predavanje o otkriću, registraciji i početnim arheološkim radovima na lokalitetu „Gradina Kukma“. Poslije spomenutog Osmanagićeva predavanja organiziran je izlet u gradić Visoko na čijem su području Bosanske piramide. Što se tiče video projekcija, autori filma „Gazda“ prikazali su i predstavili svoj video rad te je poslije također održano druženje s producentima. Od nabrojanih događaja, jasno je da se „Put prirode“ zauzima za ono što se ne može vidjeti u popularnim medijima.

5.2 High Grounds Festival

HG kolektiv je skupina ljudi iz Varaždinskih Toplica koja je oduvijek htjela pridonositi kulturi Toplica. To je zapravo i zadaća mladih, da sami sebi kreiraju ono što žele, jer je odavno izgubljen spoj mladih i starih naraštaja. Starija generacija izgubila je pojam o tome što mladi vole, stoga više ni ne može pružiti zadovoljstvo mladima. Desetak ljudi iz Toplica još 2016. pokušali su napraviti prvo izdanje HG-a. Došlo je oko 250 ljudi te je cijeli festival izgledao kao veliki otvoreni kućni *party*. Već s drugim izdanjem HG kolektiv se znatno poboljšao te priredio festival s 500 ljudi. Druge udruge i sponzori osjetili su ozbiljnost te pomogli svojim sredstvima da HG zablista. U trećem izdanju 2018. priča je dobila nadgradnju i publiku. HG je postao poznat u cijeloj regiji. Od mnoštva kvalitetnih koncerata, dj-eva, izložba i predavanja, ljudi su se zainteresirali za samu HG šumsku priču. U većini slučajeva za kreaciju festivala ili sadržaja, organizatori moraju biti svjesni svoje jedinstvenosti – što mogu ponuditi, a da neki drugi festival to nema.

Sve su to sitni detalji koji podosta igraju ulogu u plasiranju sadržaja, pogotovo kod zahtjevne festivalske publike koja vrlo kritički gleda na svaku sitnicu. Tu treba biti i praktičan: festival može imati savršen sadržaj, ali npr. ako nema tuševe ili nekoliko zahoda, cijela priča pada u vodu. Također, tu je i ponuda hrane i pića. I ono najvažnije: sadržaj, raspoređen tijekom dana jer, ako ga uzmanjka, čovjeku može postati dosadno. Stoga je bitna svaka podrobnost, sve što festival nudi posjetiteljima.

Slika 5.2.1 Jedna od pozornica

High Grounds je poznat po samoodrživoj zajednici, zdravoj i domaćoj hrani, filmovima koji educiraju, duhovnim predavanjima i izložbama, te *trance* glazbi koja je ujedno i drugi val hipi faze. Godina 2019. bila je prekretnica za taj festival zbog dosad najkvalitetnijih sadržaja. Na velikoj izložbi čak 14 studenata Sveučilišta Sjever izložit će radove o temi „Connecting with the Source“. Sve to u dva ljetna čarobna dana u hladovini šuma Varaždinskih Toplica. To je nešto neobično i posjetiteljima zanimljivo, sa svakog stajališta isplativo. Ljetni događaj koji ne stvara nikakve kulturološke probleme i nesuglasice.

5.3 Multimedijaska izložba studenata SS

14 studenata medijskog dizajna i novinarstva, udružiti će svoje snage i prirediti veliku izložbu o temi „Connecting with the Source“. Ujedno je to i glavna tema ovogodišnjega festivala. Poslije otvorenja izložbe, predavanje će održati filozof Borna Kezele. Većina dnevnog i večernjeg sadržaja održat će se u šumi. Izložba s više od 50 radova bit će postavljena u dijelu šume gdje je veliki kamp i druga, manja pozornica.

Izložbu će pratiti audio vizualne instalacije koje će stvarati osobit ugođaj – tzv. „mapping“ je poigravanje projektorima koji na površinu projiciraju razne oblike, teksture, svjetlost i video sadržaje. Veoma raširena praksa na svim većim i poznatijim festivalima.

Cijela izložba zamišljena je kao šetnja šumom kroz koju će publiku voditi zvukovi i svjetlost. Uz multimedijske radove, fotografije, crteže i ilustracije, studentice dizajna Lea Zrinščak i Lucija Glavina osmislile su instalacije koje će ujedno biti i dekoracije na festivalu. Stoga, velika izložba u šumi popraćena različitim audio-vizualnim kreacijama, upotpunit će posjetiteljima festivalski ugođaj na jednoj mističnoj i jedinstvenoj razini.

Slika 5.3.1 Dio izložbe na drugom izdanju festivala HG

6. Procesi izrade dokumentarca

Već neko vrijeme volonteri udruge „Put prirode“ razmišljali su o multimedijском prikazu same udruge. Svjesni su ljudi udruge, ali nikad nisu bili toliko informirani o tome koja joj je svrha, zašto uopće postoji. Nema u našem društvu baš previše udruga poput Puta prirode, ona je doista osvježanje u Varaždinskoj županiji.

Također, kad na vidjelo izađe film, automatski je publika više zainteresirana. Ljudi funkcioniraju po logici da, ako je nešto u medijima, onda je važno i kvalitetno. To uistinu nije uvijek tako, nego novinari namjerno daju pozornost stvarima koje trebaju publiciteta. Ja sam tako namjerno uzeo za temu udruhu Put prirode, i to iz razloga da prikazem društvu nešto novo i svježije te da upozorim na važnost manjih udruga u zajednici.

6.1 Priprema materijala

Prvi i bitan dio izrade dokumentarca bilo je prikupljanje materijala. Čim postoje multimedijски materijali, postoji i mogućnost za izradu nečeg novog i složenijeg. Od svih dostupnih i javnih materijala, najviše je bilo video zapisa i fotografija volontera udruge koji svake godine zabilježe vrijedne trenutke. Sve je to dio „brainstorminga“ na kojemu smo definirali što sve može ići u dokumentarac i u kojem tonu će se dokumentarac raditi. Nisam se htio držati tipičnog izvještajnog tipa jer nije previše zanimljiv. Ciljana publika su mladi jer oni vole dinamiku i *infotainment*. Kada sam skupio sve materijale, sljedeći veliki korak bilo je pisanje sinopsisa i scenarija.

Scenarij za dokumentarac uistinu je teško napisati jer raspoložete materijalima koji nisu vaši, stoga je video kadar definiran otprije. Također, vrlo je važan i *off* – glas u pozadini koji je i glavni narator, on vodi sam tijek priče. Isprva sam htio da moj tekst za dokumentarac pročita djevojka – ženski glas sam zamislio u dokumentarcu. Ali konačno sam ipak ja pročitao finalni tekst za dokumentarac. Što se tiče samog teksta, pomno sam istraživao i pisao da ne bude pretjerano monotono ili previše u alternativnom kontekstu koji većina ne razumije. Tražio sam riječi koje jednostavno mogu opisati svrhu viđenog.

Skupljanje podataka i smjernica za izradu dokumentaraca o udruzi vrlo je važan dio procesa. Publika želi shvatiti što je glavni cilj udruge i koje su njezine najzanimljivije odrednice. Ključno je sve dobro proučiti. U mojem slučaju, za „Put prirode“ koristio sam se

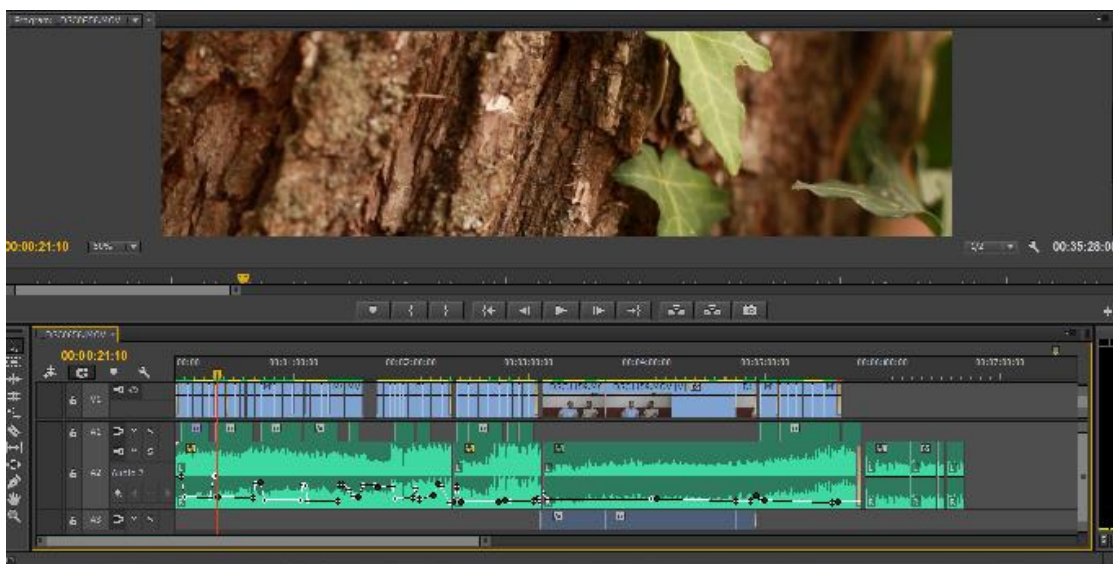
kadrovima šetnjica, radionica, predavanja, festivala i druženja. Rasporedio sam ih po slojevima događaja te nadopunio svojim audio *offom*. Sam početak ili *intro* u većini slučajeva trebao bi otvoriti temu i upoznati publiku s idejom koja stoji iza sadržaja.

Kada se odmah počne s glavnom idejom filma, u filmu se izgubi tajnovitost događaja i zanimljivost jer je odmah sve servirano i jasno. Potrebno je polako ulaziti u bit priče. Publika voli razmišljati i pokušavati odgonetnuti poruku, razvijati temu. To je često problem filmske industrije. Inspiracije polako nestaje, a filmske kuće traže više materijala za sve više profita.

6.2 Glavna produkcija i montiranje

Tekst je uz video i glavna vodilja filma, zaokružuje sve u cjelinu. Uz tekst, veoma važno je samo komponiranje video kadrova koji su ujedno i svrha dokumentarca. Video materijal potrebno je korigirati, dodati ili smanjiti kontrast ili zasićenost boja. Također, ako se kadar previše trese, treba ga stabilizirati. To je dosta posla za neke sitnice koje čovjek na prvu niti ne primijeti. Ponekad se ne može izbjeći situacija u kojoj si dobio od drugog člana tima video ili audio materijale koji nisu kvalitetni, ali su jedini i treba se snaći da sve na kraju dobro ispadne. Zapravo, najzanimljiviji dio procesa bio je montiranje materijala. Montiranje se može činiti naporno i teško, ali ako shvaćate bit i pratite scenarij, ne bi trebalo biti prevelikih poteškoća.

Najveći mi je problem bio laptop koji nije mogao obuhvatiti toliko podataka na ram memoriji zbog previše materijala u samom Premieru. 10 minuta ne izgleda toliko puno, ali za program je doista mnogo. I na kraju, *renderiranje* ili *eksportanje* materijala koje može trajati satima, čak i danima. U ovom slučaju, *eksportanje* je trajalo oko 3 sata za *full hd* rezoluciju.

Slika 6.2.1 Sučelje Premiere programa za montažu

6.3 Evaluacija projekta

Evaluacija je završni dio projekta u kojemu se gledaju sve faze izrade, kako je globalno prošao projekt i je li ispunio očekivanja. U evaluaciji se prate sve faze, od ideje i pripreme pa sve do produkcije i post produkcije. Također, u evaluaciji projekta prate se i ostali sudionici koji su na bilo koji način pomogli u izradi projekta. Treba se čuti i njihovo završno mišljenje, kao i to na koji način se moglo nešto poboljšati ili promijeniti. Općenito za europske projekte, nužno je napraviti evaluaciju jer ona jasno sadržava procjenu na objektivan način.

Evaluacija je bitan i nužan korak zbog toga što zatvara krug projekta koji tijekom svih faza upija nešto korisno i bitno za buduće projekte. Nije dobro smatrati da je poslije provedbe projekta došao kraj. Uvijek poslije velikih projekata poželjno je zajedničko shvaćanje svrhe u timu radi boljih i jasnijih budućih provedba. U mojem slučaju, sastao sam se s glavnim organizatorima udruge te smo zajedno prokomentirali dokumentarac i razgovarali o projektu.

Slika 6.3.1 Provedba projekta

7. Zaključak

Dokumentarni film je uistinu promijenio način proučavanja i shvaćanja filmskih rodova. Usto što je omogućio globalnu informiranost i edukaciju, otvorio je vrata budućim filmskim hibridima koji su danas osnova na svakoj televiziji. Novi mediji su također omogućili jednostavno i brzo širenje medijskih informacija, pa je tako i dokumentarac bio jedan od komercijalnih rodova u suvremenom društvu. Danas je dokumentarni film na samom vrhu gledanosti i prodaje.

Društvene organizacije i udruge reakcija su civilnog društva na državu, a ponekad i na cijeli svijet. Društvo je ovdje da kreira i postupi odgovorno prema svakom pojedincu. Ako sami nećemo biti u stanju podići svijest te spasiti planet, neće nitko. Kroz moć pojedinaca, životne situacije se uvijek mogu promijeniti te od osobnog stava svakoga čovjeka počinje bolja budućnost. Svjedočimo golemom tehnološkom napretku koji ima i pozitivne i negativne strane. Tehnika zamjenjuje čovjeka u sve više poslova, a način života sve je užurbaniji. Postajemo naraštaj koji više ne mari za prirodu, čak ni za sebe same. Teško je raspoznati što je dobro, a što loše, što je važno, a što ne. Stoga je suvremenom čovjeku svaka pomoć dobrodošla, a udruge i organizacije mogu biti izvrstan alat za to, za promjenu, za sitan, a moćan ljudski glas koji može poboljšati sve, polazeći od sebe.

Uz pomoć tehnike kratkometražnog dokumentarca, ukratko sam htio objasniti problematiku suvremenog društva, a s druge strane volontersku potporu koja je uvijek uz zajednicu. Pojedinaac treba sam reagirati i djelovati, baš kao i „Put prirode“ iz Varaždinskih Toplica. U dokumentarcu je ukratko objašnjeno iza čega udruga stoji te koji je njezin cilj: osvijestiti sve nas da ispunjeno živimo. Podsjetiti na mogućnosti da čovjek preispituje svoju bit. Uz tekstualni dio prilažem CD na kojem je dokumentarac koji je vezani uz završni rad.

**IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU**

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, Sven Tomasić (ime i prezime) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom Sinergija razmišljanja i dokumentarnog filma (upisati naslov) te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Sven Tomasić
(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, Sven Tomasić (ime i prezime) neopozivo izjavljujem da sam suglasan/na s javnom objavom završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom Sinergija razmišljanja i dokumentarnog filma (upisati naslov) čiji sam autor/ica.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Sven Tomasić
(vlastoručni potpis)

8. Literatura

Knjige

- [1] Ricchiardi, Sherri; Malović, Stjepan. 1996. *Uvod u novinarstvo*. Izvori. Zagreb.
- [2] Bill, Nichols. 2001. *Introduction to Documentary*. Indiana University Press. Bloomington.

Članci

- [1] Perišin, Tena; Krajina, Zlatan. 2008. *Digitalne vijesti: Mediji, tehnologija i društvo*. Fakultet političkih znanosti. Zagreb.
- [2] Miller, Charles. 2009. *The Future of Journalism*. BBC College of Journalism.
- [3] Charles, Matthew. 2013. *News Documentary and Advocacy Journalism*. Centre for Journalism & Communication Research Bournemouth University.
- [4] Skender, Lana; Petrović, Ana; Turkalj Podmanicki, Margareta. 2012. *Dokumentarni film i videoklipovi u metodičkoj praksi likovne umjetnosti*. Život i škola.
- [5] Lešić, Dario. 2015. *Neprofitne udruge kao nositelji razvoja socijalnog poduzetništva u republici Hrvatskoj*. Veleučilište Baltazar. Zaprešić.
- [6] Mučalo, Marina; Šop, Silvio. 2007. *Nova publika novih medija*. Fakultet političkih znanosti. Zagreb.
- [7] Sørensen, Bjørn. 2009. *The “Socially Useful” in Public Broadcasting: Between Idealism and Utilitarianism – the Griersonian Element in a Tradition*

9. Popis slika

1. Slika 2.1 Set za snimanje (New York Film Academy.com).....	2
2. Slika 3.1 Snimanje (Disenocasa.com).....	6
3. Slika 3.3.1 Novinar danas (American Documentary.com).....	8
4. Slika 5. 1 Udruga „Put prirode“ poslije organizirane šetnje (moja slika).....	14
5. Slika 5.2.1 Jedna od pozornica (moja slika).....	17
6. Slika 5.3.1 Dio izložbe na drugom izdanju festivala HG (moja slika).....	18
7. Slika 6.2.1 Sučelje Premiere programa za montažu (moja slika).....	21
8. Slika 6.3.1 Provedba projekta (razvoj.gov.hr).....	22